

SZEMPONTOK A KÖZGYŰJTEMÉNYEK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉHEZ

FOGARASSY MIKLÓS

A közgyűjtemények közötti kooperáció elvei és feladatai idestova a magyar művelődésügy „örökzöld” témái közé sorolhatók. A könyvtári sajtóban, valamint szakmai tanácskozásokon legalábbis ismételten szóba kerülnek – a lendületes helybenjárás képét idézve fel – a könyvtárak, múzeumok és levéltárak célszerű, mindhárom intézménytípust szolgáló együttműködésének hiányai, zavarai. Nem hiányoznak a javaslatok sem e bajok orvoslására. Az e témakörbe tartozó cikkeknek az a közös gyengéje – s ebben nem ígérhet kivételt a jelen írás sem –, hogy szakmánk fórumain belül maradva, mintegy újólag önmagunkat győzzük meg. Immár halványuló emlékként őrzik az érintettek azt a párfját ritkító alkalmat, amikor, az 1970-es évek elején, a „Siófoki beszélgetések” elnevezésű konferenciasorozat egyik alkalmával múzeum-, levéltár- és könyvtárigazgatók *együtt* tanácskoztak a közgyűjteményi együttműködés lehetőségeiről – a helyismereti-helytörténeti kutatások, szolgáltatások vetületében. Hiszen csak az intézménytípusok közötti párbeszéd, a mindennapi munkát segítő, együttes célokat és kölcsönös érdekeket tekintetbe vevő reális vállalkozások, meg a *közös* fenntartótól, főhatóságtól remélhető átfogó „közgyűjteményi politika” lendíthetné előre ezeket az ügyeket is, némi ellensúlyaként azoknak a negatív jelenségeknek, amelyek a társintézmények régebbi és újabb keletű „társbérleti viszonyaiból”, görcsös határvitáiból erednek.

Ha ennek az intézményközi kooperációs készségnek (melynek anomáliái nem hátríthatók csupán a kulturális közintézmények rossz létfeltételeire, makacs és gyanakvásteli szakmai attitűdök is hozzájárulnak létrejöttükhöz) gyökeres változását aligha remélhetjük rövid távon, az érintkező „felületek”, a közös cselekvéssel javítható funkciók ismételt megfogalmazására mégiscsak vállalkoznunk kell. Ez az írás tehát nem szándékszik többet, mint rekapituláló jelleggel röviden megrajzolni azokat a problémaköröket, amelyek a közgyűjtemények „közgyeinek” ítéelhetők.

Csupán a józan észre és némi valóságismeretre van szükség ahhoz, hogy észrevegyük: a könyvtári dokumentumokról, a levéltári anyagokról (iratokról) és a muzeális védelem alá eső tárgyakról szóló, érvényben lévő jogszabályi definíciók szükségszerűen keretjellegek, túlon túl sommásak. Az információk megjelenési módjának gyors változásai, az új ismerethordozók színrelépése is szinte folyamatos gyűjtőköri korrekciókat és pontosításokat tesznek szükségessé, annak érdekében, hogy a közgyűjteményekben őrzött és feltárt „tárgyak” és „anyagok” spektruma teljes legyen, és lehetőség szerint következetesen fejleszthető gyűjtemények jöjjenek létre. Még mindig a három „klasszikus” közgyűjteményt szoktuk emlegetni, holott az archivisztika egészen új területei, speciális ágazatai jönnek létre, a specializáció ismert előnyeivel és hátrányaival (hang- és filmtárak, média-

árak, fotoarchívumok). A felesleges rivalizálást – s nem az egészséges „versenyszellemet”! – kiiktató együttműködésre van szükség még az olyan hagyományosnak tekinthető könyvtári feladatkörben is, mint például az irodalmi kéziratok beszerzése (egy-egy jelentősebb hagyatékra az Országos Széchényi Könyvtár, a Petőfi Irodalmi Múzeum, az Akadémiai Könyvtár egyaránt jogot formál). Vagy vegyük azt a közgyűteményi köznapokból ismerős esetet, amikor egy-egy hagyaték, mely az adományozó személyes döntése alapján kerül múzeumba, levéltárba, vagy könyvtárba, nem csupán az intézmény főprofiljába tartozó dokumentumokat tartalmaz, s a hagyományozó nem is sérthető az egyes gyűteményi részek szétszórásával. Minden részletekbe menő szabályozás tehát merev és élettelen lenne, inkább az esetenkénti megállapodások, az őrzésre, a feldolgozásra, a hozzáférhetőség szavatolására vonatkozó együttes közgyűteményi elvek lefektetése szükséges. Ebből a szempontból tekintve témánkra, igazán súlyos gondokról nem is beszélhetünk, legfeljebb vitatott határterületekről, s ha valamit, a nemzeti közgyűtemények anyagi forrásainak közös szűkösségét kellene inkább szóba hozni, amelynek eredményeként az egyre tehetősebb magángyűjtői kereslettel szemben maradnak gyakorta alul a közintézmények.

Az intézményközi kapcsolatok szükségességét jelentős részben az indokolja – s ezért merül fel elsősorban *könyvtári* oldalról az együttműködés fontossága –, hogy a múzeumok és a levéltárak nemcsak múzeumi tárgyakat és a történeti kutatás számára nélkülözhetetlen iratokat gyűjtenek, hanem könyvtári vagyonuk is tetemes, számottevő könyvtárfenntartó intézményekként is jelen vannak a tudományos és kulturális szintéren. Nem is képzelhető el ez másként; gyűjteményeik tudományos feldolgozása, kutatási feladataik ellátása nem lenne lehetséges e szakkönyvtári háttér nélkül. A problémák ezeknek a közgyűteményi könyvtáraknak a minőségéből, zártságából, intézményi érdekekre orientált jellegéből adódnak. A *közkönyvtári* rendszerbe való illeszkedésük, bekapcsolódásuk zavarokkal terhes.

Gyors megkülönböztetést kell azonban tennünk: a fővárosban koncentrálódó nagy, országos múzeumok és levéltárak könyvtárai és a megyei múzeumi szervezetek, a megyei levéltárak könyvtárai és könyvgyűjteményei eltérő megítélés alá kell hogy essenek. Az előbbiek – a Szépművészeti, az Iparművészeti, a Néprajzi, a Természettudományi, a Nemzeti stb. Múzeumok, illetve az Országos Levéltár és könyvtárai egy-egy tudományos kutatási szakág országos feladatkörű könyvtári intézményei. Ezeknek az intézményeknek a problémáit a szakterületi együttműködés országos rendszerének kialakításával lehet felvetni (tekintetbe véve működési körülményeiket, helyenként katasztrofálisan rossz állapotukat), hiszen kooperációs kapcsolatainknak az országos nagykönyvtárakhoz, egyetemi és főiskolai, tanszéki és kutatóintézeti könyvtárakhoz kell kiágazniuk.

Nem véletlen, hogy a közgyűtemények közötti együttműködés legtöbbet emlegetett gondjait – elsősorban a helyismereti kutatás egységes információs bázisának megteremtése érdekében – a vidéki múzeumok és levéltárak könyvtárainak és a nagy vidéki közművelődési könyvtárak viszonya hozta felszínre. A probléma történelmi gyökerű. Az intézményi specializálódás, az önálló könyvtári és múzeumi szervezetek kialakulása ezeknek az intézményeknek az életében hozott mélyreható változásokat, és köztudott az is, hogy az 1945 utáni, esetleges helyi döntések eredményeként a korábbi közgyűtemények

könyvtári dokumentumai milyen szeszélyesen szóródtak szét múzeumi, levéltári és közművelődési könyvtárakba. A többségükben „régii állományokat” nem öröklő megyei és városi könyvtárakban kifejlesztett helyismereti gyűjteményekből ezért hiányoznak pótolhatatlan értékű időszaki kiadványok, sorozatok, forrásmunkák. Nem jelentene ez helyenként igen nagy gondot, ha ezek a közgyűjteményi szakkönyvtárak valóban kooperációkészs és -képes intézményekként működnének, ha belső intézményi funkcióikon túlmenően alkalmasak lennének nyilvános szolgáltatásokra, ha tisztázott gyűjtőkörük, rendezett és feltárt állományuk lenne. Röviden: ha valóban teljes értékű könyvtárakként jelennének meg a szintéren. Kevés kivételtől eltekintve a megyei és a városi közgyűjteményekben egymástól független, szétagolt és önálló törekvések jegyében folyó könyvtári fejlesztés folyik, ami a helyi könyvtári források már említett szétszóródásának terheit és hátrányait csak tovább fokozza. Ebből a helyzetből – a használók érdekeit figyelembe véve – többféle kivezető út is kínálkozik, a kooperáció többféle „modellje”.

Mindenekelőtt az együttműködés néhány kézenfekvő alapelvében kellene meg egyezni és a társintézmények könyvtári tevékenységének kereteit és céljait ezek jegyében kellene újrafogalmazni.

– Nem a könyvtári források *hollétét*, hanem a dokumentumok elérhetőségét kell közös célnak tekinteni, érvénybe léptetve a közgyűjteményi dokumentumvagyon közcélú hasznosításának elvét.

– Az „elérhetőség” csak az egységes szempontú és teljes állományfeltárással valósítható meg, amely lehetőséget teremt a dokumentumok hollétéről, lelőhelyéről tájékoztató (megyei, városi) központi helyismereti-helytörténeti katalógusok kiépítésére. Ezek a feltáró apparátusok alapvető tájékoztatási eszközök, és a lelőhelyazonosításra is alkalmas nyomtatott katalógusok és helyismereti bibliográfiák kiadásának fontos feltételeit jelenthetik. (Az elmúlt évtizedekben megjelent megyei sajtóbibliográfiák, illetve a Komárom megyei közgyűjtemények és egyházi gyűjtemények „régii könyvanyagáról” megjelentetett lelőhelykatalógus ennek a példái).

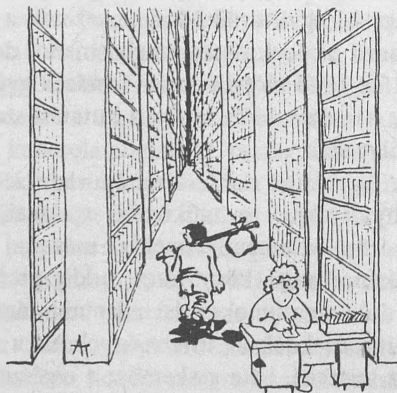
A meglévő gyűjtemények épségének, integritásának tiszteletben tartása mellett ésszerű közös megállapodásokkal megvonhatók a gyűjtőköri együttműködés nyomvonalai is. Az eddigi – meglehetősen szórványos – ilyen irányú kezdeményezések, könyvtári oldalról előterjesztett gyarapítási együttműködési tervezetek a helyi adottságoknak megfelelően vagy időhatár szerint osztozkodnak a helyismereti dokumentumok gyarapításában a társintézményekkel (az 1945 előtti és utáni források gyűjtésére korlátozva az egyes könyvtárak profilját) vagy a múzeumi és levéltári kutatási szakágak szerinti feladatmegosztás szempontjait hangsúlyozzák.

Mindezeknek a lehetőségeknek a valóra váltása visszavezet a múzeumi és levéltári könyvtáraknak, mint könyvtáraknak a működési, szakmai, személyzeti feltételeihez. Ameddig – példának okáért – valamennyi megyei múzeum könyvtárában nincs főfoglalkozású, megfelelő szakképzettségű könyvtáros, addig presztízsszempontok, félelmek és ködképek, könyvtári dokumentumokat és múzeumi tárgyakat egy kalap alá vevő „kiállítási szemlélet” alakítja ezeknek az intézményeknek a sorsát. Pedig a múzeumi és levéltári kutatómunkát az segítené, ha a szakember a régészet, a néprajz, a művészettörténet, illetve a történeti forrásfeltárás alapvető, jól válogatott segédleteit tudhatná a keze

ügyében, s nem egy mennyiségében egyre törekvő, strukturálatlan könyvtári állomány gondjai terhelnék az intézmény – egyébként sem bő – anyagi és szellemi energiáit.

Lehetne persze még egy modell-variáns, amely – bármennyire racionális és kézenfekvő, s talán épp ezért! – egészen új alapokra is helyezhetné a helyi közgyűjtemények hagyományos kényes kapcsolatait. A település központi közkönyvtára „vállalná el” ebben az esetben a társgyűjtemények szakkönyvtári ellátásának egész feladatát. (Az ilyen típusú működés analóg példája a megyei tanácsokon létesített közigazgatási részlegek). Ez a szervezeti változat a múzeumba/levéltárba kihelyezett, folyamatosan frissített tartós (kézi) könyvtári letéttel biztosítaná az intézményi kutatás legfontosabb forrásbázisát, szerződéses garanciákkal tenné lehetővé a kutatói igények közkönyvtári kielégítését, a közgyűjteményi célokat szolgáló bibliográfiai munkát, a helyi gyűjteményekből és az országos nagykönyvtárakból a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatást . . . Talán akad majd modern szellemű levéltár- vagy múzeumigazgató, aki nemcsak e variáns „negatívumát” látja, tehát azt, hogy intézménye lemond unikális értékeket képviselő dokumentumokról, hanem észreveszi a tehermentesítő szolgáltatás ésszerű nagy előnyeit is . . .

A közgyűjteményi kapcsolatok csak a demokratikus szellemű együttműködés, a kölcsönös érdekek tiszteltbentartásának, a bizalomnak a légkörében bontakozhatnak ki – ennek megfelelően nem is választhatók külön a társadalom tágasabb körében meghonosodott attitűdöktől. Amíg a gondolkodás és cselekvés pályái a féltékenyen őrzött presztízs szempontok, partikuláris érdekek mentén futnak, ameddig ezek az intézmények riválisok és nem partnerek egy közös szolgálat jegyében, addig ez a téma megmarad „örökzöldnek”.

A V mire knig 1983. 2. számának humorából